

Љиљана Гавриловиќ (Белград, Србија)

Жените и културното гето: балкански перспективи

Апстракт: Во овој научен труд се разгледува статусот на жените-бегалки што емигрирале од Хрватска во Војводина. Ке зборуваме за тоа како овие жени влијаеле врз зачувувањето на културниот модел и дали се дистанцирале од својот народ во Војводина. И покрај тоа што и домашното население и новодојдените се дел од српското мнозинство, меѓу нив постојат значајни културни разлики. На пример, жените од емигрантските семејства во просек се со пониско ниво на образование и се понаклонети кон задржување на кохезијата меѓу групите. Овие жени го пренесуваат традиционалното однесување / начин на размислување, но истовремено пренесуваат и новосоздадени легенди за хармоничниот и среќен живот во нивната татковина. Процесите на глобализација или на мултикултурна комуникација не влијаат врз нивните животни сфаќања, ниту пак влијаат врз односите во нивното семејство; ова се должи на сегрегацијата на новодојдените која донекаде сами си ја наметнале, а со која тие успеваат својот културен модел да го зачуваат и да го реплицираат во новата средина.

Клучни зборови: мултикултурализам, жени, бегалци, Војводина

Мултикултурализмот во Југоисточна Европа

Мултикултурализмот како актуелно прашање денес е, всушност, прашање на комуникација меѓу припадници на различни култури. Поразителниот концепт со кој културата се објаснува како „наша“/„странска“ во контекст на националноста/етничката припадност и според кој сите луѓе што не ѝ припаѓаат на нашата етничка/национална група се „други“ (дури и ако „другите“ живеат на иста територија и зборуваат на јазикот на „нашата“ група), доаѓа од романтизмот и идеите за „национални држави“. Овој концепт се применувал повеќе или помалку успешно во IX век (Да не е погрешно напишано наместо XIX век. Истото и подолу.), а преку идејата за мултикултурализам како што ја дефинира Европската унија, преживеа дури и до денес. Односно, зачувувањето на културните/лингвистичките енклави со статус на национални малцинства во рамките на европските држави доаѓа директно од задолжителното романтичарско асоцирање/поистоветување на државата и на нацијата. Иако оваа романтичарска асоцијација на популацијата/нацијата и културата била драстично злоупотребена не само во Германија во времето на Третиот рајх туку и во 90-тите од минатиот век за време на случувањата на Балканот (Roth 1998 г.), таа е сè уште експлицитно присутна во европското толкување на мултикултурализмот, особено во источноевропските земји. До ова дојде зашто постојано се применуваа идеите преземени од германската школа, под чие влијание се формираа овие држави во IX век; исто така, поради историските околности¹, овие држави не успеаја да воспостават критички однос кон односите меѓу културите и

¹ Одржувањето државна политика за време на комунистичкиот период не беше карактеристично само за поранешна Југославија, туку и за сите други земји во источниот блок. Примерот на Бугарија, Баликчи го анализираше во 1998 г.

нациите.

На Балканот, под влијание на западната наука и на актуелната политика, идејата за мултикултурализмот имплицитно го подразбира односот меѓу различни национални култури; на тој начин се игнорира постоењето на различните културни модели во една иста национална култура. Имено, постојат неколку културни модели во културата што се дефинира како „српска“ и нивната разновидност е јасна и важна само од гледна точка на културното мнозинство во Србија, но е сосем занемарлива од гледиштето на глобалите, средноевропските или на светските култури.

Културната комуникација на Балканот

Успешната комуникација меѓу културните модели е голем предизвик - културите најчесто „вградуваат“ во луѓето одреден начин на размислување, гледишта, начин на слушање и на интерпретација на кажаното. Исти зборови можат да имаат (и имаат) различно значење за луѓе од различни култури, дури и ако можат да го зборуваат „истиот јазик“. Колку се послични културните модели, толку е потешко точно да се дефинираат потенцијалните точки на конфликт што произлегуваат од одредено недоразбирање/судир и превентивно да се дејствува. Земено во поширокото територијално, национално и глобално опкружување, припадниците на различни културни модели можат да се разберат и да соработуваат само ако постои ефикасен механизам кој ќе помогне да се надминат внатрешните конфликти во културите (можен конфликт што постои во секое мултикултурно, односно во секое општество). Сепак, за да создадете таков механизам, морате да ги дефинирате сите нивоа на можните културни модели што учествуваат во односот, можните претставници на одредени модели, начинот на нивното репродуцирање и можните точки на конфликт/недоразбирање.

Експлицитно или имплицитно, најголемиот број дефиниции за терминот култура се базираат врз содржината - врз феномени што лесно се забележуваат и се опишуваат: јазик, азбука, религија, роднински врски, облекување, естетика, идеални шеми на размислување и на однесување, концепт за времето, концепт за универзумот... Во Југоисточна Европа, културните/националните идентитети се поставуваат врз основа на релативно случаен избор на една културна содржина - елементи, условени од романтичарската идеологија и неизбежната секојдневна политика. Во последните два века во историјата на Балканот, овие идентитети беа приспособени кон дадениот, актуелниот поглед на односот меѓу „националните“ култури/нации. Ако мултикултурализмот го дефинираме од гледна точка на романтизмот, како однос на неколку „национални“ култури, тогаш културите ќе ги дефинираме според јазикот и во случајот на поранешна Југославија, според религијата. Но, уште на почетокот ни се јавува проблем. Во таканаречената „српска“ култура, дефинирана од религијата и од јазикот, има неколку различни културни модели, кои објективно се разликуваат според различни содржински елементи: социјалната организација (која во традиционалните населби може да биде според територија или род и/или отворена во новите градски населби), идеални шеми на однесување и гледни точки, стопанство, материјална култура (населби, кујна, облекување...)... Во исто време, има неколку граѓани кои сметаат дека не се определени религиозно, односно културно, или кои не прифаќаат „идентификација“ според религија, па затоа се изоставени од дефинираната „национална“ култура. Од друга страна, говорниот јазик е ист за Србите, Хрватите, Црногорците и за муслиманите, и покрај големото политичко залагање да се разделат; следствено, јазикот не може да има дистинктивна функција во однос на другите

групи/култури. Затоа, ако културата ја дефинираме само според содржината, ќе се јават неколку прашања: Кои културни елементи да се изберат, а кои не? Кои елементи ќе бидат дистинктивни културни маркери? Што да се прави со граѓаните што не ги прифаќаат овие белези како мерка за нивната национална/културна идентификација/идентитет? Во мултинационалните средини, како што е Војводина, а и поголемиот дел од Балканот (како и во поголемиот дел од Југоисточна Европа), многу, ако не и сите припадници на различните национални групи истовремено ги манифестираат истите актуелни културни содржини/елементи. Како резултат на ова, можеме да го забележиме истиот традиционален тип на куќа и опкружување кај Србите, Унгарците и кај Словаците во Војводина, исто така кај Србите и кај Хрватите во Лика, Банија и во Кордун, кај Србите и кај Власите во источна Србија, кај Србите и кај муслиманите во Санџак, кај Србите, Бугарите и кај Македонците во средишниот дел на Балканот. Исто така, овие групи имаат ист вид на исхрана (освен некои разлики поврзани со верските табуа), стопанство и многу други културни елементи, во кои спаѓаат и некои што не потекнуваат од христијанството. Затоа, во двојазични или во повеќејазични средини, говорниот јазик служи како дистинктивен културен маркер (овој термин се користи бидејќи во ни една балканска култура културниот/етничкиот идентитет не е дефиниран *per se*, туку доаѓа како разлика во однос на другите - оттука, акцентот е на разликите, а не на можните карактеристики на идентитетот *per se*), кој претставува основен елемент на идентификација - оној што е даден со раѓање, а религијата е резултат. Во еднојазични, но двонационални или повеќенационални средини, се чини дека религијата е основен маркер, а барем кај српските групи, азбуката станува маркер што произлегува: „да се биде Србин значи да се пишува на кирилица“.

Културен контекст

Ако културните модели ги дефинираме само според содржината - на пример, преклопување на елементите на содржината, се јавуваат неколку проблеми. За да се определи и да се дефинира мултикултурализмот, мора да се употреби дефиницијата на културните модели според нивото на контекст. Што се подразбира под „културен контекст“? Во оваа смисла, тоа се работите во дадена култура кои се подразбираат: прашањата кои имплицитно им се додаваат на секојдневните вербални пораки и на некои други елементи на културната содржина. За да се избегне недоразбирањето и погрешното читање меѓу културите, пораката треба да биде создадена во еден културен модел, но да биде разбирлива за примач од друг културен модел. Сепак, културните претпочитања на примачот и на испраќачот не се само реченото, туку донекаде и она што се подразбира, односно контекстот. Степенот на важност на контекстот зависи од културниот модел. Преносителите на пораки не ги има само во култури *што изобилуваат со зборовен контекст*: секоја говорна информација во себе содржи многу имплицитни дополнувања кои се пропишани од дадениот културен модел. Еве еден банален пример: кога со една пријателка која не е оттука, но во изминативе 20 години живее во Војводина, зборувавме за подготовка на храна, многу се збунив кога дознав дека става месо во супа, односно во чорба со компири. Од моја, односно од гледната точка на Војводина, со чиј културен модел пораснав, јасно е што значи супа/чорба со компири: оброк што се прави со компири, без месо. Очигледно, таквиот контекст не постои во другите средини, но терминот се однесува на оброк направен со компири и месо. Со помош на „врска на двојна припадност однатре“ (Naumović 1998 г., дефинирано како 1А+2А+3Б - ѝ припаѓам на групата, правам сè што можам за групата, но не сметам дека групата е лишена од правата,

обвинета или со помала вредност), од искуство, можев да го сфатам и да го препознам недоразбирањето што се создаде поради културниот контекст. Но, што ќе се случи ако во слична ситуација се најде некој што е необучен да препознае недоразбирање? Што ќе се случи ако недоразбирањето е за посериозна работа од традицијата во готвењето? Недоразбирања поради културниот контекст се јавуваат на сите нивоа, но за разлика од мојот пример, можат да предизвикаат сериозни конфликти во групите. Културите *што избобилуваат со контекст*, по правило, имаат: скриени и имплицитни пораки, затворени/групни кодирани пораки, изразено невербално кодирање, потиснати реакции, дистанца во односите меѓу/во групите, силна поврзаност во групата и висок степен на припадност/лојалност кон групата. Поради овие причини, секое недоразбирање меѓу припадниците на културните модели *што избобилуваат со контекст* и луѓето од различни културни модели (за контекст или содржина) се доживува како напад на групата во целост.

Сите културни модели во Југоисточна Европа им припаѓаат на култури *што избобилуваат со контекст* - покрај тоа, многу модели во руралните и непристапните области што постоеја до XX век имаа изразито побогат културен контекст од моделите што се развија во помалите и во поголемите градови. Во Војводина состојбата е уште посложена, зашто со секоја нова колонизација се јавува ново ниво на контекст - по Првата и по Втората светска војна, во 70-тите години од минатиот век и за време на Маспок (Масовни покрет), а особено во војните во 90-тите години. Од војните во 90-тите произлегоа повеќе од три милиони бегалци и раселени лица, најмногу жени и деца. Како по правило, за разделените семејства (поради војна или раселување) се грижеа камповите за бегалци, а членовите на овие семејства постепено успеваа да се најдат по неколку години и започнуваа нов живот во нова средина. Посебен случај е бранот цели семејства-бегалци од Книнска Краина, кои беа преместени во август 1995 г.; тие имаа изгубено речиси сè и немаа лични предмети. Беше невозможно да им се организира сместување, зашто беа многу на број, па беа пратени да престојуваат кај роднини, пријатели, дури и кај сосем непознати луѓе.

Податоци

За време на војната (1991 г. - 1995 г.), Војводина доживеа големи и драматични демографски промени: навистина, новодојдените беа чисти Срби, но беа од многу различни културни модели типични за Балканскиот Полуостров, односно од просторите на поранешна Југославија: динарскиот тип (Далматинска Загора, Лика, Банија, Кордун, кој денеска ѝ припаѓа на Хрватска, како и Босна), централнобалканскиот модел и панонскиот модел (Славонија, која денес влегува во територијата на Хрватска). Војводина веќе беше мултиетничка област и имплицитно имаше развиена интеркултурна комуникација, па затоа беше област што лесно може да ги прифати новодојдените. Сепак, по речиси 10 години, очигледно постои висок степен на поделба во групата, не само во врска со односот на домашното население/новодојдените, туку и во рамките на поединечните групи новодојдени.

Податоците што се базирани на истражувањето на односите меѓу културите во

околината на Стара Пазова² во 2000 г. - 2003 г. јасно ја поткрепуваат оваа опсервација; во истражувањето учествуваше и домашното население: Срби, Хрвати, Словаци и Роми, како и новодојдените од горенаведените модели. Во 1991 г., во областа имаше 30 000 жители; за време на војните во 90-тите имаше наплив на околу 13 000 бегалци, со што се смени демографијата, а неколку стотици Хрвати се преселија во Хрватска или во Западна Европа.

Процесот на глобализација или на мултикултурна комуникација во новата мултиетничка/мултикултурна средина не влијаеше многу на гледиштето на новодојдените. Денес сите групи на новодојдени живеат во изолација, што донекаде сами си ја наметнале, со што им се овозможува во новата средина да го одржат и да го репродуцираат стариот донесен културен модел. Женската популација кај новодојдените/бегалците ја имала и сè уште ја има најважната улога во трајното повторно враќање на културниот модел.

Во просек, жените од семејствата на новодојдените се со пониско ниво на образование во споредба со нивните мажи. Според статистичките податоци од 2003 г., околу 25% од народот во Србија е неписмен; од тоа речиси 80% се жени. Новодојдените целосно се вклопуваат во таа слика. Од прашалникот за социјалниот и за здравствениот статус на бегалците преместени во периодот од 1991 г. до 1995 г. во Хрватска, Босна и Херцеговина, спроведен од Црвениот крст во 2003 г., се гледаат следниве податоци. Во примерокот имаше 201 жена на возраст од 18 и повеќе години и 194 мажи на возраст од 18 и повеќе години.

Образование	Факултет		Средно училиште		Основно училиште		Без образование	
	бр.	% сса	бр.	% сса	бр.	% сса	бр.	% сса
Жени	10	5	67	33,5	27	13,5	97	48,5
Мажи	7	3,5	121	62,5	23	12	43	22

Податоците покажуваат дека нивото на образование на жената е значително пониско од она на мажите, односно речиси половина од жените не оделе ни во основно училиште. Всушност, 50% од тие жени се неписмени, иако повеќето знаат да читаат весник и да гледаат телевизија/да читаат титли. Значи, употребата на азбуката не е дистинктивна одлика на нацијата - од 474 прашалници, само 92 (19,4%) беа пополнети на кирилица, и покрај тоа што самиот прашалник беше отпечатен на кирилица. Во понатамошните интервјуа со новодојдените се виде дека кирилицата е дистинктивен етнички маркер за нив, барем така сметале во местата од каде што дошле. Исто така, кажаа дека во секојдневниот живот, всушност, повеќе ја користат латиницата; во таа ситуација немало потреба да се нагласи етничката припадност и културните/етничките

² Стара Пазова се наоѓа во покраината Војводина, во областа Источен Срем, на околу 30 км северно од Белград.

претпочитања не биле доведени во прашање. Така, нивното научно однесување го заменило саканото/планираното однесување. Во новата средина им е неважно точно на овој начин да ја нагласат етничката припадност, зашто поголемиот дел од народот се исто така Срби.

Групен идентитет

За овие луѓе, во новата средина најважна стана не етничката дистинкција, туку групната дистинкција во однос на сите други групи (домашното население и новодојдените од сите области), без разлика на етничката припадност. Основата на свесното и на несвесното на секој балкански земјоделец/селанец (од која било националност) е психолошката поврзаност со своето земјиште, сопственоста, околината на куќата, кои се сметаат за свети и со генерации се сметале за дел од семејството. Земјиштето не е само место за напорна работа или за живеење; поврзаноста со него содржи културен, религиозен, историски и биогенетски дел. Губењето на домот и на земјиштето станува синоним на загубата на етничкиот идентитет, бидејќи разбирањето на просторот и на земјиштето, како и симболичната поврзаност со нив, се составен дел на кој било групен или индивидуален идентитет. Кога првпат стигнаа во Војводина, најголемата желба на сите бегалци беше да се вратат во татковината, иако чувствуваа дека враќањето дома ќе биде многу тежок или речиси невозможен потфат. По една декада, изјавуваат дека сакаат да останат таму каде што се, а сакаат и нивните деца да останат во Војводина и таму да си живеат. Сепак, не се чувствуваат како интегрален дел од новата средина: на местото на изгубениот идентитет градат нов, кој се заснова на групната припадност, со што станува многу ориентиран кон групите. Основата на овој нов идентитет е роднинската поврзаност/врска, било да е крвно или проширено, социјално сродство; во врската има и емоционална поврзаност со татковината, зашто просторот таму (и во средината и географски) бил ориентиран кон сродството. Во новата средина беше невозможно целосно да се обнови ваквата географска ориентација (иако во многу области, по принципот сродство се создадоа сосем нови улици и маала), но ова се надомести со создавањето социјален простор во кој тие што не припаѓаа на групата беа речиси целосно исклучени.

Нов живот: жените и нивната средина

Во својата татковина старите најчесто остануваа во селата, а нивните деца одеа во големи градови за подобра работа и подобар живот и потоа си создаваа семејства. Но во новата средина повторно повеќе генерации живеела во одново соединетите семејства, иако во татковината децата веќе живеела одвоено од родителите. Во татковината врските меѓу генерациите и врската со домот секогаш биле силни, иако возрасните деца или оженетите браќа не живееле под истиот кров. Ваквата економска состојба, како и на други места на Балканот, повторно ја оживеа традиционалната структура на семејната кооперативна заедница. Во одново соединетите семејства, традиционалните улоги на мажите и на жените станаа повторно важни: мажите беа активни само во јавната сфера, а жените само во приватната. Најјасниот показател на таквиот однос е интересот за политиката, кој по падот на комунизмот во Србија стана секојдневие во животот и во размислувањето, влијаеше на емоциите и на сите други обврски. Бегалците само делумно учествуваат во оваа активност: жените не се заинтересирани за политика, не гледаат разлика меѓу различните политички партии или нивните претседатели, а особено не гледаат разлика во програмите. Нивната политичка ориентација е иста како ориентацијата на мажите во

нивниот дом и сосема се вклопува во патријархалниот културен контекст - жените се активни само во приватната сфера, со што се дефинираат и нивните интереси и нивното знаење.

Од 200 жени во истражувањето, само 31 е редовно вработена, 8 се хонорарно, а сите други се домаќинки - жени што се грижат за својот дом и за семејството. Всушност, сите овие жени повремено работат надвор од дома, но оваа работа за нив не е професија - ја работат само зашто им требаат повеќе пари за да го поддржат семејството. Единствено се заинтересирани за куќните работи како што се средување низ дома, готвење, чување деца и социјализирање со женските роднини и пријателките што се исто така невработени и во 99% од случаите се преместени од истата културна област, најчесто од истото село.

Ако се вработени, овие жени работат во сивата економија, што, според нив, повеќе им одговара, зашто така се подобро платени. Немаат пензиско/здравствено осигурување, но тоа воопшто не ги загрижува: најважно е да се преживее до утре. Сепак, сите се согласуваат дека вработувањето во државна компанија им гарантира безбедност и одредена сигурност, дури и ако е институција финансирана од владата и има мал буџет и ниска плата. Општиот став кореспондира со верувањето наследено од комунистичкиот период - во владините компании ви се гарантира безбедност и сигурност до крајот на животот зашто практично е невозможно во таква компанија да добиете отказ, дури и денес, иако платите знаат да доцнат и со месеци. Поради ваквото верување, жените се согласуваат да прифатат работни места што бараат многу пониски квалификации од нивните: во една градинка во Нови Бановци, неколку од овие жени со средно или со вишо образование работат како чистачки. Поголемиот дел од времето жените работат во групи, зашто работата (земјоделска работа на поле, занает и во текстилната индустрија) им ја организираат сопрузите, роднините или семејните пријатели од местото од каде што доаѓаат. Значи, 5-10 од овие жени во група што ја работат истата работа се по правило во сродство (крвно или со брак), па затоа во работните часови, додека работат монотона работа, го зборуваат истото што би го зборувале за време на дневното кафе или кога го чуваат бебето во кругот на семејството.

Заради кохезијата во групата на овие жени, која се одржува со секојдневните контакти и се зајакнува со сплотеноста на нивните социјални, економски, но и симболични врски, овие бегалци подобро се приспособија на новата средина. Со помош на *моба*, специјална организација во која роднините и пријателите помагаат волонтерски, неплатено, ги изградија куќите; наоѓаат работа и вработување со помош на роднините или на сонародниците што дошле порано во таа област... и чекор по чекор, успеваат да почнат нов живот. Во исто време, бегалците многу добро знаеја дека е неопходно да ја поддржат групата за да преживеат и веројатно само така ќе можат да си ја подобрат незавидната положба. Жените што ја презедоа одговорноста не само во традиционалните улоги и работи туку и во многу други должности што следуваат од нивните загуби и трауми ја одржуваа ваквата свест - одговорностите со кои им се отвори можност животите одново да ги изградат во нова средина. И кога им беше најтешко во животот, овие жени успеаја да зачуваат многу предмети од својата култура - народна носија, фотографија од домот и од семејството; тие не станаа само многу важни елементи на симболичната реконструкција на индивидуалниот и на групниот идентитет, туку и елементи за реконструкција на семејството. Постарите припадници на групата, особено старите жени - баби што активно учествувале во одгледувањето и социјализирањето на децата и им ги пренесувале

традиционалните културни вредности, заземаат посебно место во овој процес. Тие се главните преносители на традиционалното размислување/однесување, но и на новите легенди создадени кога биле бегалци: легендите во кои се зборува за среќен, безбеден и богат живот во татковината.

Преместувањето без пари и без перспектива во новата средина која се смета за туѓа, па затоа и непријателска, остави длабок белег. На пример, повеќето од овие луѓе го идеализираа животот во татковината, го прикриваа со убави спомени и го исполнуваа со лажно чувство на сигурност и економска стабилност, иако животот, реално, им бил многу посуров од она на што сакаат да се сетат. Имено, повеќето од бегалците од овој модел се од Буковица и од Книнска Крајина (сега Хрватска), а во 80-тите години од минатиот век овие области беа сè уште страшно сиромашни и неразвиени земјоделски места. Повеќето мажи работеа во Книн или во Задар; некои семејства покрај куќата на село, имаа и стан или куќа на брегот, каде што се занимаваа со туризам како дополнителна дејност. И покрај тоа, повеќето живеаа од сточарство, сечење дрва или од работа во некоја блиска фабрика. Долгата емиграција на работоспособните мажи од регионот во Западна Европа исто така влијаеше на слабиот индустриски потенцијал во регионот; во принцип, една жена и дете остануваа „дома“. Во годините по преселувањето во Војводина, овие луѓе создадоа идеализирана слика за нивниот живот во татковината. Мажите зборуваа за искуствата од војска или од војната, а жените зборуваа за нивниот поранешен живот во татковината. Таквите приказни речиси церемонијално се прераскажуваа секојдневно и се совпаѓаа со забележаното однесување на бегалците во другите области. Овие раскази претставуваат замена за изгубениот идентитет и се ритуална врска со другите што се во слична ситуација. Посебно значење им се даваше на расказите за напуштените домови, кои со текот на годините од обични куќи станаа замоци од приказните - сон што никогаш нема да се оствари.

Овие луѓе мораа да се приспособат и на промената на климата и на природната средина. Суровата континентална клима, со долги ладни зими и жешки суви лета ја замени средоземната планинска клима од нивната татковина. Место крајбрежје, вода, планини, карпи и шуми, нивниот нов живот почна во низина, на црница што повеќето од нив никогаш не ја виделе. За повеќето обилниот есенски дожд и калта беа нешто сосем ново - и многумина никогаш не се приспособија и не ги прифатија ваквите нови услови. Повеќето жени дури и денес се жалат дека им студи во поголемиот дел од годината, а во лето им е претопло и речиси невозможно за дишење. Нивните сеќавања ги избришаа речиси сите работи во нивната татковина што беа грди или тешки по војните и им остана идеалната слика на домот, недопрената природа, чистиот воздух, вкусот на јагнињата што нема да може повторно да се најде. Привлечна, но невозможна слика.

Подоцна, по војната, границите се отворија и жените први се соочија со чувствата и со болка им стана јасно дека нема никогаш да се вратат дома, дури и ако им ги вратат домовите, изгорени или уништени. Тие во новата средина изградиле нови домови, сопрузите успеале да најдат работа, децата се спријателиле и можното враќање би значело газење на кревкиот темел на нивниот нов живот. И покрај сè, некои од овие жени неколкупати годишно патуваат во својата татковина и на овој начин, без да се обидат да се отргнат од создадената групна гледна точка, ја зачувуваат врската со поранешниот идентитет. Групата, најчесто нивните наследници, ги дефинираат на ист начин на кој тие повторно ја изградиле групата, со старите и новите раскази за потеклото.

Перспективи за иднина

Сегрегацијата и гетото во кое живеат бегалците ќе почне да се губи само откако децата родени во новата ера ќе пораснат, ќе стекнат пријатели и ќе се омажат или ќе оженат во друга етничка група или културен модел. Можните односи надвор од групата можат да станат еднакво важни како оние во групата и индивидуалниот идентитет помалку ќе зависи од групата. Вака, следната генерација може да стане интегриран дел од балканската културна разновидност, без во исто време да го изгуби својот идентитет. Тие што ги преживеале војните засекогаш ќе останат наклонети кон односите во групата, поради што и успеале да преживеат. Гетото, всушност, им било единствениот начин да преживеат.

Користена литература

- Hall E., **Context and meaning**. In: *Samovar A. & Porter R. E. (Eds.), Intercultural Communication*, Belmont 1991.
- Huseby-Darvas Eva (1995), **Voices of Plight, Voices of Paradox: Narratives of Women Refugees from the Balkans and the Hungarian host Population**, *Anthropology of East Europe Review* Vol. 13, Special Issue: Refugee Women of the Balkans No. 1 Spring, 1995, http://condor.depaul.edu/~rrotenbe/aeer/aeer13_1/Darvas.html
- Gavrilović Ljiljana (2004), **Implicitna ideologija kao ograničavajući faktor multikulturalizma**, *Modeli kulturne politike u uslovima multikulturalnih društava na Balkanu i evrointegracionih procesa*, Niš 2004, 111-118.
- Jovanović Đokica, Petrović Jasmina, Madić Saša (2002), **Parodija tragičnog (kič kao konstituens političke i kulturne ideologije)**, Niš.
- Olsen Mary Kay Gilliland (1995), **Bridge on the Sava: Ethnicity in Eastern Croatia, 1981-1991**, *Anthropology of East Europe Review* Vol. 11, Special Issue: War among the Yugoslavs, Nos. 1-2 Autumn, 1993, http://condor.depaul.edu/~rrotenbe/aeer/aeer11_1/gilliland.html
- Olujic Maria(1995), **Women, Rape, and War: The Continued Trauma of Refugees and Displaced Persons in Croatia**, *Anthropology of East Europe Review* Vol. 13, Special Issue: Refugee Women of the Balkans, No. 1 Spring, 1995, http://condor.depaul.edu/~rrotenbe/aeer/aeer13_1/Olujic.html
- Roth K. (1998), **Folklore and Nationalism: The German Example and its Implications for the Balkan**, *Ethnologia Balkanica* 2, Sofia 1998, 69-80.
- Naumović Slobodan (1998), **Romanticists or Double Insiders? An Essay on the Origins of Ideologised Discourses in Balkan Ethnology**, *Ethnologia Balkanica* 2, Sofia 1998, 101-120.
- Žikić Bojan (2003), **Konstrukcija identiteta u dualnoj etnokulturnoj zajednici - Bečej i okolina**. U: *Tradicionalno i savremeno u kulturi Srba*, EI SANU Posebna izdanja 49, Beograd 2003, 287-302.